

Despre capitalele limbii române

Profesorul Eugenio Coșeriu este nu numai personalitatea cea mai reprezentativă a lingvisticii actuale, ci și savantul de origine română care a dobândit cea mai largă taină internațională. S-a născut la 27 aprilie 1921 în nordul Basarabiei, la Mihăileni. Școala primară a urmat-o în satul natal, liceul la Bălți. Iar studiile universitare le-a început la Iași, în 1939, și le-a continuat la Roma. Padova și Milano. În 1944 a obținut titlul de doctor în litere la Universitatea din Roma, iar în 1949 a devenit doctor în filosofie la Universitatea din Milano. Între 1951 și 1963 a fost profesor de Lingvistică generală și indo-europeană la Universitatea din Montevideo (Uruguay), iar din 1963 este profesor de Filologie romanică și de lingvistică generală la Universitatea din Tübingen (Germania).

Opera Domniei sale, care însumează aproape 300 de cărți, studii și articole editate în germană, spaniolă, franceză, catalană, italiană, engleză, rusă, portugheză, japoneză, finlandeză, cehă, coreeană, greacă și română, cuprinde, pe lângă lucrările de referință din domeniul fundamentale ale științei limbii, cum sunt lingvistica generală, romanistica, indo-europeanistica etc., și scrieri beletristice (poezii și proză scurtă), eseuri, articole de critică literară și de artă, cronici artistice, intervenții polemice ș.a.

Paradoxal, deși a scris mult despre limba română, profesorul Eugenio Coșeriu a publicat foarte puține lucrări în românește. Sever cenzurată în perioada regimului totalitar, opera Domniei sale a fost mai puțin cunoscută în România. Abia în ultimii ani s-au sculat în românește câteva volume și s-a inițiat un program de traducere și publicare, pe cât posibil integrală, a operelor Domniei sale.

Notorietatea internațională a savantului Eugenio Coșeriu este ilustrată și de faptul că 17 academii i-au ales membru sau membru de onoare, iar 20 de Universități, între care s-a numărat de curând și Universitatea de Vest din Timșoara, i-au conferit titlul de doctor honoris causa.

- Stimate Domnule Profesor, sunteți recunoscut ca personalitatea cea mai reprezentativă a lingvisticii actuale. După cum afirmau Jörn Albrecht, Jens Lüdike și Harald Thun, Dumneavoastră ați revoluționat lingvistica poststructuralistă tot așa cum Ferdinand de Saussure a schimbat direcția de cercetare pozitivă din domeniul științei limbii. Ați putea să enumerați și să motivați câteva dintre ideile înnoitoare ale Domniei voastre în acest domeniu?

- Da! Au fost foarte multe, însă ar fi bine să se înțeleagă mai întâi sensul lor. Eu, ca de obicei, mi-am propus, în discuția despre Ferdinand de Saussure (fiindcă am plecat totuși de la Ferdinand de Saussure și de la distincțiile lui de bază: între limbă și vorbire, între sincronie și diacronie, între lingvistică internă și lingvistică externă ș.a.m.d.), nu să-l critic sau să-l resping, ci dimpotrivă, să văd în ce sens Ferdinand de Saussure avea dreptate cu privire la realitatea limbajului și deci să-l compar constant cu libertatea limbajului, încercând în același timp să-l interpretez din punctul lui de vedere și să fac o interpretare, cum spun eu, simpatetică, adică o interpretare care încearcă să adopte aceeași perspectivă. Deci, am ajuns la sfârșit, fără îndoială, la o concepție care poate părea opusă celei a lui Ferdinand de Saussure, însă am ajuns la această concepție plecând de la Ferdinand de Saussure și încercând să găsească acel obiect cărui i se aplică distincțiile saussuriene așa cum au fost formulate de Ferdinand de Saussure. Așadar, cu privire la limbă și vorbire, am constatat că nu pot fi separate una de alta și că limba se dă și este prezentă în vorbire și că este tehnica vorbirii, că limba este însă una din tehnicile vorbirii, adică tehnica istorică și o tehnică lângă această tehnică istorică există o tehnică a vorbirii în general și o tehnică a construirii textelor. Iar cât privește tehnica vorbirii în sens istoric, adică limba propriu-zisă, am constatat că era nevoie să facem o distincție între sistemul limbii și normă, norma limbii, adică între cea ce este distincție funcțională și procedeu funcțional în limbă și ceea ce este, tot în limbă, numai tradiție și realizare comună, normală, curentă, fără a fi, în mod necesar, ceva funcțional. Deci, am făcut o distincție între sistem și normă în limbă. Apoi, am constatat că puteam trece dincolo de sistem și puteam identifica principiile de structurare și principiile funcționale ale unui sistem lingvistic și că puteam stabili sau identifica un nivel al tipului lingvistic, al principiilor de organizare și de structurare într-o limbă. Aceasta, să zicem așa, în sens vertical, cu privire la tehnica ce se realizează în vorbire și vorbirea concretă.

Apoi, am constatat că la același nivel istoric se află această langue a lui Ferdinand de Saussure, era nevoie să admitem tot felul sau o serie de principii, care nu sunt principii de opoziție funcțională, și că trebuia să constatăm, în același timp, faptul că unei competențe lingvistice îi aparține, într-un anumit sens și până la un anumit punct, nu numai

studiază metalimbajul și regulile metalimbajului, disciplina sau cel puțin tipul de cercetare care examinează diacronia care e prezentă în sincronie, fiindcă e vorba de limbă literară sau de limbă în texte care sunt cunoscute și care pot fi repetate ori ca texte scrise, ori ca texte memorizate ș.a.m.d.

Pe de altă parte, am dezvoltat și acele discipline care sunt într-adevăr discipline structurale și care la F. de Saussure se găseau numai schitate sau semnalate ca o posibilitate. Deci, o sintaxă cu adevărat funcțională, cu aceleași principii, și o semantică structurală, tot așa, bazată pe aceleași principii. Însă aceste două discipline, care sunt discipline structurale, se referă numai la limba funcțională și nu la limba istorică, la o limbă ca română, franceză ș.a.m.d., adică a devenit totul mult mai complex, dezvoltându-se toată partea pe care, să zicem așa, o preconiza F. de Saussure în aceste două discipline: sintaxa funcțională și semantică structurală, și adăugându-se alte discipline sau alte direcții de cercetare pentru restul competenței care se prezintă în vorbire. În acest sens spuneam că am ajuns la o poziție care ar părea poziția exact opusă cu privire la F. de Saussure, însă s-a făcut totul ca să se precizeze locul unde se situează într-adevăr cercetarea structurală, semnaland, în același timp, tot ceea ce în vorbire nu este structură pozitivă.

Deci, discipline noi și tipologia lingvistică pe care F. de Saussure n-o dezvoltase, o lingvistică a vorbirii, despre care la F. de Saussure nu se află nici măcar indicații, fiindcă el spune că obiectul lingvisticii este realizat numai de limbă "langue", o disciplină a textului, pe de o parte, și aceste discipline care studiază alte forme ale competenței.

- Care ar fi sau ar fi trebuit să fie prioritățile lingvisticii românești actuale?

- Eu, în general, nu dau sfaturi sau mă interesez, fiindcă aceasta depinde și de interesele fiecăruia și de necesitățile învățământului, de exemplu, adică aceste priorități sunt determinate și din punct de vedere practic, și politic ș.a.m.d. Eu cred că, din punct de vedere politic și din punctul de vedere al politicii culturale, două probleme sunt astăzi la ordinea zilei în ceea ce privește învățământul universitar în domeniul lingvisticii. Mai întâi, apărarea unității limbii române, după toate încercările care s-au făcut și care s-au tot făcut absurde, fiind motivate numai puțin de a recunoaște, chiar de către unii lingviști, pe lângă limba română, și o limbă moldovenească. Dacă se făcea această distincție, atunci trebuia să se recunoască încă mai mult ca limbii celelalte dialecte românești: istroromâna, macedoromâna și meglenoromâna, ceea ce unii au și făcut. Deci, iată la ce absurditate s-a ajuns admitându-se teza sovietică, în loc să se discute critic această teză, de acord și cu lingviștii sovietici, care știau că era o teză absurdă. Așa s-a ajuns să se spună că există cinci limbi române orientale: istroromâna, macedoromâna, meglenoromâna, dacoromâna și limba moldovenească. Deci, e urgent, mai ales acum, în fața tendințelor din Republica Moldova, e urgent să se apere din nou și să se afirme, cu argumente serioase, această unitate de limbă, care este și unitate de cultură, să se apere unitatea acestei limbi comune, bazate pe dacoromâna în Dacia și în toate teritoriile limitrofe.

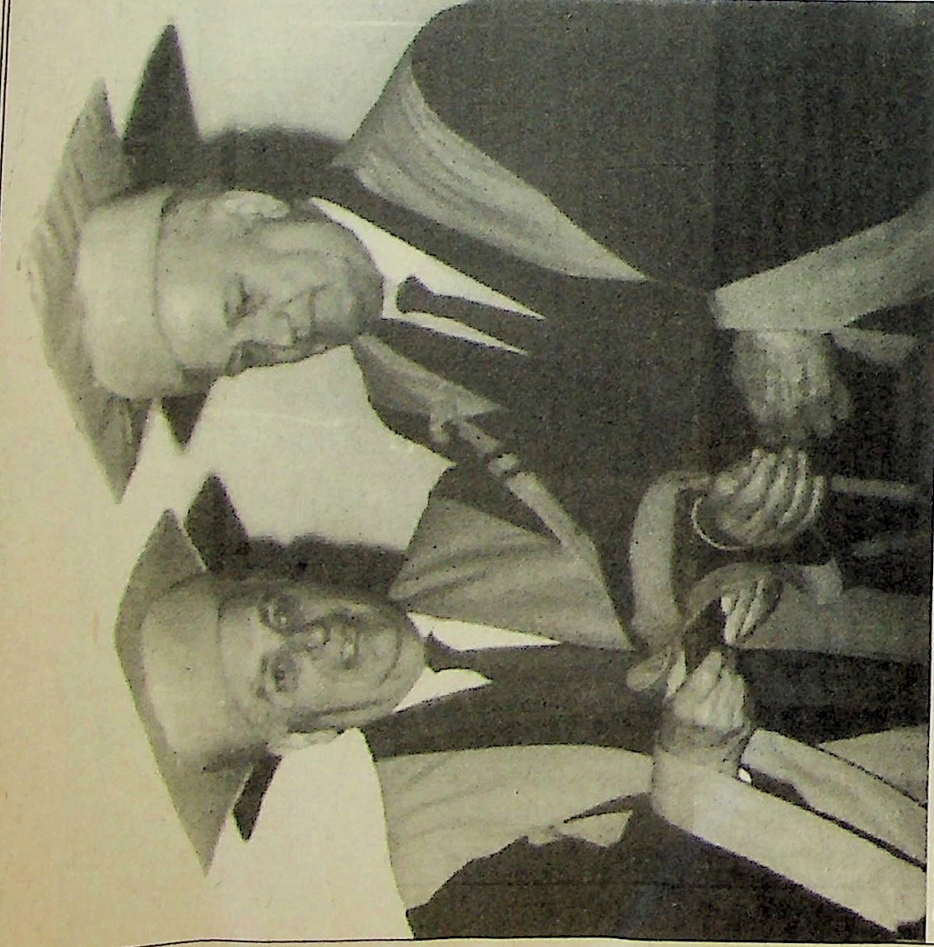
În al doilea rând, este indispensabil ca, pentru formarea viitorilor lingviști români, dar și pentru reintegrarea în cultura occidentală, în cultura romanică și în cultura noastră tradițională, să se reintroducă limbile clasice în școală și să se predea aceste limbi în măsura necesară într-o țară romanică, adică limba latină trebuie să se predea aicea

atât cât se predă în Italia sau cât se predă în Spania sau în altă țară latină, fiindcă este o rușine ca un român să nu poată cunoaște baza însăși a limbii române. Fără îndoială, ar fi bine să se studieze și limba greacă. Pretextul, care de multe ori este avansat, că acest lucru nu s-ar putea face pentru că n-avem profesorii desubi trebuie respins, fiindcă și profesorii s-ar forma dacă s-ar introduce aceste materii și, de exemplu, la Universitate ar studia mai multă lume limbile clasice. Între timp se poate și improviza, așa cum s-a improvisat atâția ani pentru limba rusă. Când s-a introdus limba rusă nu existau profesori de limba rusă și totuși, din motive politice, s-a introdus rusă și s-a eliminat limba latină.

Asta ar fi, să zicem, o necesitate practică, pentru ca să se poată forma lingviștii români. Apoi, fără îndoială, tot în acest cadru, dacă admitem ceea ce spuneam cu privire la contextul romanic, ar fi bine ca, cel puțin la Universitate, să se facă destulă italiană, destulă spaniolă, ca să se vadă toate aceste coincidențe între limba română și celelalte limbi romane.

Cât privește lingvistica teoretică și metodologică ș.a.m.d., ceea ce este urgent este informarea, să zicem așa, completă sau cel puțin fără lacune prea mari, fiindcă informarea a fost aceea sporadică și a fost mai mult sau mai puțin cazuală, adică cineva a avut ocazia să aibă un contact cu anumite cărți din străinătate sau cu anumite direcții și imediat au fost îmbrățșate aceste concepții fără nici un spirit critic. Uneori e vorba de lingviști foarte respectabili, însă aceștia ar trebui văzuți într-o perspectivă istorică generală. De multe ori înălțimea lor se reduce considerabil dacă-i comparăm cu alții tot atât de valoroși sau mai valoroși, mai importanți ș.a.m.d. Adică, nu e vorba să se adopte numaidecât, în mod dogmatic, o anumită teorie sau o anumită concepție, cum ar putea fi teoria sau concepția mea, e vorba de a putea considera critic și de a alege în mod justificat, adică nu de a alege din întâmplare, fiindcă din întâmplare a existat acest contact cu o anumită lingvistică. Asta este foarte greu, în general, și ar trebui, de exemplu, să se organizeze și un program de traduceri de opere importante în tot felul de direcții și de interpretări de studii, așa cum au făcut rușii la un moment dat; când, după ce a intervenit Stalin în lingvistica sovietică, și-au dat seama că nu mai aveau informația suficientă și că nu cunoșteau o mulțime de lucruri din Occident și atunci, deși nu erau dispuși să accepte anumite teorii, cel puțin au dezvoltat mai multe programe de informare. De exemplu, au editat seria de cărți "Novo lingvistike", adică "Ce e nou în lingvistică?", cu multe volume în care se arată ce s-a făcut în tipologie, ce s-a făcut în teoria istoriei, ce s-a făcut în teoria fonologiei ș.a.m.d., au tradus, de multe ori integral, opere lingvistice importante și au publicat niște caiete de informație (de exemplu, un caiet despre Saussure, alt caiet despre Vossler ș.a.m.d.). A putut fi și aceasta o treabă utilă, fiindcă, din întâmplare, s-au nimerit și lingviști buni, importanți, sau câte o teorie interesantă. Alteori, nu. Și la noi s-a dorit, fără prea mult spirit critic, să facem ceea ce se făcea altundeva. De exemplu, dacă a făcut cineva glotocronologie în America și, pe urmă, câțiva în Europa, ne-am apucat să facem și noi glotocronologie, în loc să spunem: Nu, cucerire teoretică, în loc să spunem: Nu, glotocronologia este o naivitate și nu merită să ne ocupăm cu ea. Trebuie să tendință, caricaturizată de Caragiale, "să avem și noi falții noștri".

Asta a fost. Se înțelege că, pe de altă parte, această situație i-a stimulat pe lingviștii de la Iași să apere tradiția

Prof. Eugenio Coseriu și prof. Eugen Todoran, rectorul Universității de Vest, la decernarea titlului de Doctor Honoris Causa.

ieșeană, pe cei de la Cluj să aprobe tradiția clujeană și tot așa și la București. De exemplu, chiar într-un caz ca al domnului Ivănescu, care avea o viziune mult mai vastă și care știa bine ce au făcut clujenii și ce a făcut Sextil Pușcariu, totuși, când era vorba de Philipide, atunci ea insista cu Philipide, fiindcă înțelegea că trebuie să aprobe tradiția ieșeană ca atare, în loc să le considere pe toate ca o contribuție la aceeași clădire, la același edificiu. De aceea eu n-am strigat niciodată, deși provin și eu de la Iași, Philipide, Philipide și de aceea am semnalat întotdeauna importanța lui Pușcariu și chiar genialitatea lui Pușcariu ș.a.m.d., observând însă, pe de altă parte, că Pușcariu scrie cu germanisme - știa și el foarte bine - și că de abia în Limba română ajunge din nou la limba din tinerete, fiindcă timp de zeci de ani el a vorbit, a scris nemțește. De altfel, recunoaște undeva în "Dacoromania" acest lucru când zice: "Noi, crescuți toți pe la școli străine și care ne-am instrăinat și ne-am împesăritat limba" ș.a.m.d.

- În 1991 ați afirmat că Timișoara este una dintre cele două capitale morale ale românilor, cealaltă fiind Chișinău. Credeți că în 1994 ele reprezintă același simbol?

- Cred că am reprezentat acest simbol într-un anumit moment istoric al românismului și al românimii să spunem, adică sunt cele două orașe în care s-a trezit și s-a afirmat mai ales conștiința națională și dorința de prefacere, unde s-au manifestat aceste semne de renaștere și, aș zice, de o nouă spiritualitate, în sensul unei morale, unei etici a românismului. La Chișinău, chiar ceva mai înainte. În realitate, Chișinău a fost un fel de model și pentru mișcarea din România, fiindcă românii de acolo au început, din alte motive, ceva mai devreme. În acest sens spuneam că sunt cele două capitale ale românismului. Asta nu înseamnă că trebuie să se mențină mereu. Persoanele care au luat parte la această reformă, la această prefacere, la această revoluție și spirituală și morală sunt, cred, în parte, aceleași și rămân. Cei mai mulți sunt și acum de acord cu aceleași principii și n-au renunțat la ele, deși situația s-a înăsprițit, mai ales la Chișinău, din motive pe care le cunoaștem. Ceea ce-mi părea mie semnificativ și chiar simptomatic în cazul Chișinăului a fost că acolo pentru a doua oară s-a aprins această flacără a românismului, fiindcă și cealaltă Unire a început la Chișinău. Ardelenii au pregătit Unirea la Chișinău: Onisifor Ghibu era la Chișinău, Goga scria la Chișinău; venise

noștri, și cu Slovacia, și cu România, și cu Serbia în privința Voivodinei. Se spune, nu știu dacă afirmația o făcea ministrul de externe sau Gyula Horn, că "Nu putem trăi îndelung între dușmani; trebuie să ajungem la o înțelegere", ceea ce mi se pare o idee foarte nobilă, pe care ar trebui să o adoptăm și noi. Numai așa se pot rezolva conflictele, oricare ar fi. Fără îndoială, sunt uneori conflicte grave și chiar dureroase, însă numai dacă există această dorință de împăcare se poate ajunge la rezolvarea lor. Mi se pare că la Timișoara s-a manifestat această tendință spre înțelegere și spre unitate fără să se țină seama de diferențele de religie, de naționalitate ș.a.m.d. Cred că și Aradul are, mai mult sau mai puțin, o atitudine asemănătoare și că, de exemplu, Timișoara n-ar fi de acord cu ceea ce se întâmplă la Cluj, unde, în parte, au fost atâtea conflicte, mai ales cu ungurii. Nu-i putem muta pe unguri altundeva și nici noi nu ne putem muta, așa că vom trăi cu ei, și vom trăi secole împreună, așa că trebuie să se găsească un mod de a conviețui.

- În cercurile oficiale din Republica Moldova se preconizează revenirea la termenul de "limbă moldovenească" pentru româna vorbită în Basarabia. În ce măsură reînnoirea la situația din perioada imperiului sovietic va afecta evoluția vieții culturale moldovenești și relațiile româno-moldovene?

- Nu putem ști ce se va întâmpla în viitor și în ce măsură aceasta poate afecta raporturile culturale între Republica Moldova și România. Ceea ce putem spune este că ne temem că măsurile nu vor rămâne la acest aspect mai mult sau mai puțin terminologic, fiindcă ceea ce se vede, după câte s-au întâmplat în ultimul timp, e mult mai grav. Nu e vorba numai de a numi limba altfel, fiind aceeași limbă, ci e vorba într-adevăr de a se ajunge la o ruptură în cultură și chiar la o ruptură în relațiile politice și la o nouă orientare înspre răposata Uniune Sovietică, care e răposată într-un sens, dar nu vrea să moară. Dimpotrivă, vrea să reînvie. Aceasta mi se pare mult mai grav decât numele, fiindcă cei care scriu și cei care sunt responsabili astăzi încă de universitate, de școală ș.a.m.d. știu prea bine că, chiar dacă ar numi-o "limbă moldovenească", scriu exact aceeași limbă ca și românii din România. Când

Druță a început și a scis "limba moldovenească", dat fiind că scria limba de acasă de la el, atunci aceasta era pur și simplu o limbă moldovenească și nu exista nici un pericol. Ei considerau, în același timp, toate tradițiile culturale și literare românești și ca tradiții ale basarabenilor. Ar fi mult mai periculos însă dacă se trece la altceva, dacă se începe cu numele: "limba moldovenească" și apoi se încearcă a se construi într-adevăr o limbă pe baza faptelor locale și pe baza faptelor din Transnistria sau o limbă în mare parte artificială, cum era această "limbă moldovenească" pe care, în realitate, n-o vorbea nimeni, dar era făcută numai să fie cât mai îndepărtată de limba română. Desigur, n-au avut nici un succes, fiindcă, dacă se făcea pe baza faptelor românești, tot limba română era, chiar dacă se spunea, să zicem, găl legău în loc de cravată ș.a.m.d. Însă faptele sunt, să spunem așa, cu mult mai grave, de aceea trebuie să luptăm chiar și pentru nume. Spun să nu se înceapă cu schimbarea numelui, fiindcă nu are nici un sens să afirmi că limba est aceeași, dar că o numim altfel. Spuneam și la Chișinău, din punct de vedere științific, a afirma că există o "limbă moldovenească" deosebită de limba română, chiar dacă e vorba de limbă vorbită în Basarabia, este o greșală dacă e de bună-credință, și este o minciună întotdeauna, fiindcă e de ajuns să te uiji la un atlas lingvistic ca să vezi că frontierele lingvistice, izoglozele, nu merg pe verticale, ci dimpotrivă, adică ajung fațetele din sudul Basarabiei până la Brăila și în tot sudul Moldovei; Moldova de Sus, Basarabia de Sus are z, s ș.a.m.d. ca la Iași, la

Botoșani și la Neamț, iar Moldova de Sud, Basarabia de Sud are g, c ș.a.m.d. ca la Brăila și ca la Râmnicu Sărat ș.a., adică noi am spune, în nord, pentru o localitate de pe Dunăre, Zurzulești, ei spun Giurgulești, fiindcă ei au g și o mulțime de izogloze demonstrează același lucru.

Dacă e vorba de chestiunea practică, nu științifică, dacă se vrea o limbă construită pe baza graurilor locale, atunci este o limbă, fiindcă nu s-ar putea construi o limbă pe baza graurilor din Transnistria sau pe baza unor construcții artificiale. Aceasta limbă ar fi de neînțeles pentru majoritatea populației din Basarabia. Nu vor accepta nici scriitorii. Ar fi o utopie ca limba diferită, fiindcă oricât s-ar strădui, dacă se face cu elementele moldovenești de acolo, tot română va fi. Va fi o altă formă a limbii române și nimic altceva. Din punct de vedere politic, spuneam, este o crimă, fiindcă aceasta înseamnă să negi tradițiile adevărate, autentice, ale acestui popor și să-l minți, să-i spui că el ori nu are nici o tradiție, ori că are alte tradiții, care nu sunt tradițiile lui, adică să-l atac în ființa lui spirituală și culturală. Asta este, din punct de vedere politic, o crimă. Deci greșeală sau minciună, utopie ori crimă! Nu putem ieși din această caracterizare.

- Ați fost numit președinte de onoare al celui de al V-lea Congres al Filologilor Români, care va avea loc luna viitoare la Iași și Chișinău. Ce așteptați de la această importantă reuniune științifică panromânească?

- Dacă s-ar putea într-adevăr ține și la Chișinău și dacă am putea trece și la Cernăuți, cel puțin o jumătate de zi, cred că ar avea efecte importante și binefăcătoare, fiindcă am putea, noi aici, la Iași, unde nu e nevoie, ci la Chișinău să zguduim puțin conștiințele, și la Cernăuți, chiar dacă acolo nu-i nevoie de a zgudu conștiințele, pentru că românii, puțini căi au rămas, sunt români și nu au această tendință de a se îndepărta de românism, însă acolo s-ar putea afirma, să spunem așa, prezența culturală românească față cu Guvernul și cu autoritățile ucrainiene. Deci, în această privință, ar fi foarte, foarte important acest Congres. Deocamdată nu știm cum se va putea realiza. Oricum, temerăm că și mi se pare foarte importantă unitatea de limbă și unitatea națională să fie susținute din diferite perspective, atât de lingviști și filologi din staulul României, de dincolo de Prut, cât și de toți filologii serioși și de toți cei angajați în învățământ și în cercetare în Republica Moldova. Nu știu dacă ați văzut că s-a publicat primul volum din noul atlas lingvistic moldovenească, care nu se mai numește "moldovenească", ci este Atlasul lingvistic român pe regiuni, iar regiunile sunt Bucovina de Nord, Basarabia, Transnistria și tot ce se află mult mai departe. Deci, pur și simplu, din nou Atlasul lingvistic român, și nu "moldovenească", care, fără îndoială, va continua așa atât cât mai rezistă, dacă adoptat limba română chiar și pentru materiile așa-zise științifice, naturale ș.a.m.d. Cel puțin la Universitatea din Bălți, deși Bălțiul este un oraș mai puțin dezvoltat decât Chișinăul, pentru că are numai vreo 30 % românofoți, toate materiile sunt predinate în limba română și nu se acceptă predarea unor materii în limba rusă fiindcă profesorii nu știu românește și încă nu sunt materia în limba română ș.a.m.d. La Bălți se spune că este universitate românească, deci trebuie să se predea în limba română. Dacă profesorul nu știe fizica în limba română nu poate fi profesor la Universitatea din Bălți. El poate fi profesor altundeva, fiindcă aceea ori învață românește, ori trebuie să predea cineva care știe românește. De aceea, eu cred că avem o anumită rezistență culturală la universitate, la școală, la institutele de cercetare ș.a.m.d. În realitate, cultura și limba n-au făcut-o politicienii niciodată, desigur, cu excepția celor care erau în același timp și intelectuali, ci au făcut-o totuși intelectuali. Așa a fost și în Transilvania și sper să rămână așa și în Republica Moldova.

A consemnat, la 19 mai 1994

George Bogdan ȚARA

(fragmente din înregistrarea pe bandă)